

téneti s esztétikai szintetizálásra, vagy féligazságú és képtelen összefüggéseket is konstruált, szövegkiadásokon, lexikonokon stb. kívül — manapság, a technika újabb vívmányainak birtokában, a „matematizáló” módszerekben él tovább, abban az irodalomszemléletben, amely ilyen-olyan statisztikai képletekkel próbálja helyettesíteni a műélvezetet. Más a megalapozás vagy megtámogatás, és más a „helyettesítés”: az adatok, tények, analógiák stb. mind teljesebb és sokoldalúbb feltárása s minél egzaktabb eszközű csoportosítása — az irodalmi szövegek, életművek és kultúrák tudatos megismerésének és élvezésének szellemi emeltyűi, de semmiképp sem pótolhatják a megismerő-élvező ember szubjektumát; lélektől lélekgig, s nem lélektől gépig vezet az irodalom, különösen az irodalmi esztétikum. Másfelől viszont: a tények (nem mellékesen, az eredeti szövegek) ismerete és tisztelete — mindenfajta tudományos elemzésnek és általánosításnak követelménye s feltétele; az olvasói műélvezésben vagy letűnt korok művészi eszközű újjáteremtésében gyakorlati okokból — a megismerőkészség természetszabta korlátozottsága és a munkamegosztás differenciáltsága miatt — kényszerülünk rá, hogy mellőzzük a filológiai alaposságot, ez azonban egyetlen kutatót (irodalomtörténészt, esztétát, filozófiatörténészt stb.) sem jogosít fel efféle „nagyvonalúságra” a maga választotta témakörben.

A mikrofilológiai-pozitivista szűklátókörűség és matematizáló mechanikusság, illetve az impresszionista-szubjektívizáló esztétizálás — egyaránt egyoldalúvá rombolja az irodalom szemléletét, különösen pedig a századokkal-ezredekkel korábbi vagy más kultúrszférákba tartozó műalkotások megismerését és hasznosítását.

Hatvany Lajos könyvének tudománytörténeti érdekességét számmunkra nem utolsósorban a kutatómunka dialektikájának — munkamegosztás és általánosítás, analízis és szintézis kapcsolatának — mindig megújuló átgondolása adhatja meg.

FALUS RÓBERT

GALLA ENDRE: A VILÁGJÁRÓ MAGYAR IRODALOM. A MAGYAR IRODALOM KÍNÁBAN

(Akadémiai, 1968. — Kőrösi Csoma Kiskönyvtár 5.)

A magyar irodalom recepcióját vizsgálva majdnem mindenütt azt tapasztaljuk, hogy némileg véletlenül, mintegy „melléklépcsőn” kerül be egy-egy nagy irodalom áramlatába. Egy-egy lelkes hívünk (Magyarországon járt vagy baráti-rokoni kapcsolatok révén tájékozódó

fordító) lehetőségeitől, egyéni ízlésétől függ: mit és mennyit ismernek meg egy adott országban a magyar irodalomból? Így történhet meg, hogy Ady jóval kisebb szerephez jut, mint — mondjuk — Molnár Ferenc. Pár éve csak, hogy átgondoltabb a választás, ez azonban nagyrészt a *mi* hivatalos szerveinktől kiinduló kezdeményezéseknek köszönhető.

Galla Endre könyve azért is izgalmas olvasmány, mert Kínában központi problémákat érint a magyar irodalom megjelenése. Jól mutatja ezt már az is, hogy a magyar irodalom térhódítását csak úgy tudja magyarázni, hogy közben a kínai irodalom fejlődésvonalát is felvázolja.

Ez a térhódítás viszonylag újkeletű — de ez nem sajátos magyar probléma. Kína magába fogadott ugyan idegen kultúrákat (az indiai hatás szinte felmérhetetlen) az európai áramlatok előtt azonban csak a XIX. század végén nyílt meg, a polgári forradalom előkészítő stádiumában. Ettől kezdve szinte állandósul a forradalmi helyzet, a politikai-társadalmi kérdések majdnem mindig előtérben állnak; a „tisza művészet” programja Kínában csak a forradalomtól való *tudatos* menekülés útjaként merül fel. A világirodalom asszimilálásánál ennek megfelelően két szempont dominál: mi az, amit legalább részben rokonnak éreznek saját hagyományaikkal (jobbára a Robin Hood-történetek és a kurtizán-regények), s mi az másrészt, amit politikai küzdelmeikben hasznosítani tudnak. A két első siker — logikusan — a *Kaméliás hölgy* és a *Tamás bátya kunyhója*.

A magyar irodalom recepciójára a második szempont a jellemző. Elsősorban történelmünk hat; Kossuthra figyelnek fel a szabadságharcukhoz példát keresők. Kossuth korai népszerűségéhez egy tévedés is hozzájárul. Egy hangtani egyczés miatt Kínában máig komolyan veszik a hun—magyar rokonságot, s 1902-ben Liang Csi-csao a sárga faj hőseit dicsőíti Kossuthban. Ebből az időből idézi Galla Kang Ju-vej sorait is, aki Magyarországon járva sem ábrándult ki illúzióiból. Versében azt írja rólunk, hogy hiába „fehér a bőrszín” és „piros az orca”, „megismerszik mégis a fajta”.

A hun rokonság persze tévedés — a 48 iránti érdeklődés viszont már nem az, s így nem is mulékony jelenség. Máig is a feudalizmus és az idegen elnyomás ellen küzdő magyar írókat olvassák a legszívesebben Kínában, filmjeink közt a *Ludas Matyi* köszönhette sikerét ennek.

A középpontban Petőfi áll. Nem kisebb ember említi elsőnek, mint a modern kínai irodalom máig legjelentősebb képviselője: Lu Hszün. Megindító hangon meséli el: hogyan ismerkedett meg Japánban töltött diákévei közben Petőfi költészetével, akinck nagyságát a Reklambibliothek rossz válogatásából is megérezte. Már 1908-ban a neki oly kedves „sátáni költők” közé sorolja (Byronnal és Lermontovval együtt), később pedig le is fordítja pár rövidebb versét.

Petőfit a forradalmár költők szerették és tették népszerűvé. Azt vették át, ami a kínai szellemhez legközelebb állt: a folklór-hangulatú *János vitéz* és a híres epigrammát a szabadságról és a szerelemről. A felszabadító harc Kínában rendkívül egyértelmű helyzeteket teremtett, amelyekben Petőfi világos és egyenes válaszai korszerűen hathattak. Élete példája még csak erősítette ezt a hatást s van annak valami szimbolikus jelentősége, hogy a — Galla által is említett — Huang Aj-regény hősei jelszóul választják ezt az epigrammát; egy széles körben elfogadott életeszményt képviselve.

A Petőfi-rajongó ifjú költőt és műfordítót Petőfinél is korábban ragadta el a halál; 22 esztendősen végeztette ki a Kuomintang. Pályájának, életművének ismertetésével máig is adósak vagyunk.

A válogatás másik jellemzője, hogy — különösen a felszabadulás előtti kiadásokban — nagy arányban szerepelnek a Szovjetunióban élő emigránsok s jelentős hangsúlyt kap a Magyarországon kívüli magyar irodalom elkötelezett része. Itt is a maguk kérdéseire kerestek választ s érthető, hogy például a kínai internacionalistákról nagy szeretettel író Zalkát szívesen fordították. A véletlen szerepe ennek ellenére is meglehetősen nagy maradt s így történt (ami sajnos más országbeli recepciónál sem ritka), hogy Herczeg vagy Pekár is megjelent kínaiul, Ady és József Attila viszont alig szerepelt. Súlyosbította a helyzetet, hogy a baráti kapcsolatok legjobb korszakában kultúrpolitikánk nem törődött eleget irodalmunk külföldi népszerűsítésével s hagyta, hogy a magyar irodalmat Mándi Éva és Csizmarek Mátyás képviselje. Galla annál jogosabban tesz ezért finom szemrehányást, mert annak idején épp az ő kultúrattasági munkássága próbált ezen segíteni (amit egyébként könyvében elhallgat).

Ady recepciója kissé nehéz: nemcsak érzésvilága idegen Kínától, hanem gyönyörű bibliás nyelve is túl sok magyarázatot igényel. József Attila fogadtatásához már jóval több reményt fűznek; *közvetlenül* forradalmi verseinek hangja nem ismeretlen a harmincas évek kínai lírájában, amit Galla is urbánus jellegűnek tart. A német expresszionizmus kínai hatása is előkészítette a talajt egy ilyenfajta költészet befogadásához. Ez persze még csak lehetőséget ad, a megvalósuláshoz sok minden szükségeltetik: többek közt az élő kínai költészet kitágulása is.

Értekes része a tanulmánynak a fordítási problémák elemzése is. Avult előítéletekkel szemben bátran szögezi le, hogy (miután magyar eredetiből csak egy ember fordított és sajnos az is gyatrán) legalkalmasabbnak a sokat szidott eszperantó közvetítése bizonyult. Érthető: épp mert könnyen hajló, saját klasszikus nyelvezettel nem rendelkező idióma: ez változtat a legkevesebbet az eredeti szövegen.

A fordító személye természetesen döntő lehet: Lu Hszün egyenértékű kínai verset ad. A konkrét verselemzésekben (*Érik a gabona*

és a Szun Jung által fordított *Füstbe ment terv*) Galla kiemeli a kínai prózódia meghatározatlansága okozta nehézségeket, ami miatt a rímen és a szótagszámon kívül szinte nincs eszköze a modern kínai műfordítóknak a vers zeneiségének visszaadására. Meg kell mondjam, hogy mi ebből a szempontból kissé el vagyunk kényeztetve, hiszen Shakespeare-t vagy Baudelaire-t műfordítóink szinte nemzeti költőinkké tették, viszont például a franciák annak idején nyugodt lélekkel kiadtak egy prózában fordított *János vitézt*. Ezzel szemben emlékezetem szerint zeneiségében is nagyon szépen sikerült a francia verskultúrán nevelkedett Lo Ta-kang Juhász Ferenc-fordítása.

Ami végül a prózát illeti: Móricz paraszti világa megértésre talált (ez nem mond ellent nyugati fogadtatásának, csak másfajta tapasztalatokat nyújt), de háború utáni prózánkból, különösen a legújabból már nehezebb megfelelő anyagot találni: ez a korszak a kínai irodalomból egyelőre még kimaradt.

A kötet végén érdekes jegyzetanyagot találunk, a kínai fordítások bibliográfiája pedig önmagában is rendkívül hasznos és gondolkodásra ösztönző. Összegyűjtése mögött évek munkája áll.

MÉSZÁROS VILMA

SÜKÖSD MIHÁLY: A KÍVÜLÁLLÓ

(Szépirodalmi, 1968)

Három hosszabb elbeszélést gyűjt kötetbe Sükösd Mihály legújabb könyve. Közülük kettő témában és feldolgozásmódban közel áll egymáshoz. A harmadik, Vancsura Mihály „igaz története” — mint a szerző írja — „más műfaj és más világ”. Ám a kötet — nem véletlenül — épp e harmadik, *A kívülálló* címét kölcsönzi.

A színhely és az időpont különbözősége ellenére mindhárom elbeszélés azonos kérdést boncolgat. A társadalmi környezet s a szituáció szerepét az első történet — *A megérkezett* — még csak felvillantja. A második írás — *Útközben* — már egészen is azt fejezi ki, hogy a környezet s a közvetlen külvilág meghatározza létünket és gondolkodásunkat. Egy más világból jött ember, Tege Károly magánosságának és idegenségérzetének finom rajzát kapjuk.

A harmadik elbeszélés a kötet csúcsteljesítménye. Szintén a determinizmus kérdésével foglalkozik. Hőisével, Vancsura Mihállyal, a történet elején Pest határában, vöröskatonaként találkozunk. A Tanácsköztársaság bukása után azonban múltját megtagadva a hírhedt